

1) Resimde Plastik Çözümlemenin Temel Unsurları

- a. Plastik çözümleme
- b. İkonografik analiz
- c. Plastik çözümleme unsurları

Teknik eleştirisi/Plastik çözümleme; sanat eserini merkeze alan bir yöntem ile yapılmaktadır. Bu noktada teknik açıdan bir resmi eleştirmek için resmin sahip olduğu biçimsel alt yapıyı görmek gerekmektedir. Bunlar kompozisyonun kuruluşuyla başlayan, türünü, denge seçimini, renk ve ışık kullanımını, form yorumunu, resimsel mekanın konuyla olan bağlantıları, anlatımın hareketli ya da hareketsiz olduğu izlenimi veren zaman boyutu, biçim-içerik ve renk-içerik ilişkilerinin değerlendirilmesiyle cevaplanmaktadır.

Her yapıt kendi başına bir varlıktır ve genel geçer doğrular göz önünde bulundurulsa bile yapıtın kendisinin sahip olduğu değerler bütünü ve bunların neler olduğu, sanatçı tarafından nasıl bir anlam yüklenmiş olduğu bilgisine dayanan yapıtın kendi öz varlığıyla okunmalıdır.

İkonografik Analiz; Eserin künye bilgileri

Bir resmin Teknik eleştirisi o eserin estetik değerini belirlemede yol gösterici olmaktadır. Bir resmi teknik açıdan incelemek ya da eleştirmek için ilk yapılması gereken yapıtın kimlik bilgilerini içeren ikonografik açılımını yapmaktır.

Yapıtın kimlik bilgilerini içeren açıklama aynı zamanda yapıtın tanımlanmasıdır. Bunlar sırasıyla;

- a) sanatçının adı,
- b) yapıtın adı,
- c) yapıtın tekniği,
- d) yapıtın boyutları,
- e) yapıtın tarihi,
- f) yapıtın bulunduğu koleksiyon ya da hangi müzede olduğu,
- g) yapıtın konusu,
- h) yapıtın üretilmiş olduğu okul ya da dönem özellikleri bilgisini vermektedir.

Bu nedenle bir resmin analizinde kimlik bilgileri, birinci sırada gerekli olan bilgileri içermektedir. Eserin sanatçısının kim olduğunun bilinmesi, sanatçının diğer kronolojik olarak diğer çalışmalarıyla bu bilginin pekişmesi, zaman içinde sanatçının özgün tavrını belirleyen biçim dilini keşfetmesi, eser üzerinden o sanatçının kim olduğunun tespiti için önemli bir ipucu oluşturmaktadır.

Konu;

Resimde konunun bağılı olduğu türler, peyzaj, natürmort, portre, figüretif resim ve non figüretif resim olmak üzere ayrılır. Bu tür başlıkları altında sanatçının konuyu belirlemesi Resmin konusunun bilinmesi, biçim-içerik ve renk-içerik ilişkisinin kurulabilmesi, anlatımın veya resmin verdiği mesajın çözülebilmesi için gereklidir. Konu, içeriğin belirlenmesinde genel bir başlık olarak bazen amaç bazen de araç olmuştur. Her sanat yapıtında olduğu gibi resimde de sanatçı tarafından belli bir konu tasvir edilir ya da resim bünyesinde konu ikincil bir anlam olarak kalır. Sanatın konusu genel olarak geniş bir yelpaze çerçevesinde bazı alt başlıklara ayrılmıştır. Sanat tarihi açısından kronolojik bir sıralama yaparak bu konuları gözden geçirmek istediğimizde ilk karşılaşacağımız konu dindir. Aydınlanma çağı öncesi dönemde sanatın işlevsel yönünün ağırlık kazanması ağırlıklı olarak konuların din olmasından kaynaklanmıştır. Özellikle Avrupa'da şekillenmiş olan resim sanatı örneklerini oluşturan yapıtların, Hıristiyan inancın ürünleri olan tasvirler olduğunu görmek mümkündür. Böylece resmin konusu, izleyici ve yapıt arasında iletişim sağlayan, görsel bilgilendirme ve eğitme amacıyla sınırlandırılmış dar bir çerçeve içinde yer almıştır. Din; resmin işleve yönelik bir hizmet sektörü olarak, insanları yönlendirip dini duygularını yücelterek resim sanatı tarihini yüzyıllar boyu meşgul eden bir konu türü olmuştur. Antik Yunan'ın çok tanrılı inanç döneminde yaratılmış olan efsanelerin anlatımı için kullanılmış olan mitolojik hikayeler ve tarihsel konular azınlıkta olmasına rağmen bir çeşitlilik olarak görülmektedir. Zamanla insanın kilise ve dinin baskısından sıyrılmaya başlamasıyla aristokrasi ve burjuvazinin ihtiyaçlarını karşılayan portre ve günlük yaşam sahneleri, iç mekan, ölü doğa, peyzaj ve kavramın kendisinin konuyu belirlemesi gibi alternatifler günümüze kadar gelen konu çeşitliliğini oluşturmaktadır.

Dönem/Okul/Üslup özellikleri;

Bir sanat eserini incelerken göz önünde bulundurulması gereken önemli unsurlardan bir diğeri dönem/okul/üslup özelliklerinin bilinmesidir. Sanatçının özgün tavrı, sosyal, kültürel ve tarihi duruşunun ne olduğu, eserin sanat-sanatçı-toplum ilişkilerinin açıklanmasında önemli bir yer tutmaktadır. Bu ilişkilerin zaman içinde göstermiş olduğu değişiklikler, nedenleri ve bu değişimler sonucu ortaya çıkan yeni üslup arayışları, eserin biçimsel yönünün ve anlatım tarzının da değişmesine etki ettiğinden, neden sonuç ilişkisinin kurulmasında doğru cevaplara gidilmesini sağlamaktadır. Sanat, her zaman içinde bulunduğu çağın gereklerine göre şekillenmiştir. Bu gereklilikler değiştiği sürece de sanat değişime uğramış ve uğramaya da devam edecektir. Bu çeşitlilik içinde avangart/öncü çalışmalar, dönemlere yön vermiştir. Bir ülkenin kültürü, sahip olduğu kültürel mirası ve sanat yapıtları ile somutlaşmaktadır. Bir sanat yapıtı kendisinin de ait olduğu bir bütüne bağlıdır ve bu bütün, sanatçının yapıtlarının bütünlüğü olduğu gibi, aynı zamanda sanatçının bağlı olduğu toplum ve bu toplumun değerler bütünü de oluşturmaktadır. Bir toplumun tarihsel, sosyolojik, ekonomik değerlerinde değişiklik yaşandığında sanat da bu değişiklikten etkilenmektedir. Sanatçı, öncelikle içinde bulunduğu toplumun bir parçasıdır ve o toplumun tarihsel, kültürel, ekonomik ve politik yapısı ve değerleriyle beslenmektedir. Bir yapıtın oluşturulduğu dönemin, sosyo-ekonomik durumu, kültürel yapısı, yakın ve uzak çevresi ile olan etkileşimleri o yapıtı hayata geçiren sanatçının bunlardan ne kadar etkilendiğiyle doğru orantılıdır.

Sanat eseri, sanatçının sanata bakışı ve toplumun sanatı algılaması genel karakteri arasındaki etkileşimle şekillenmektedir. Her dönemin belli bir karakteri vardır ve bu karakter genellikle o topluma ait sanat eserlerinde görülebilmektedir. Ayrıca dış kültürlerin de bir ulusun sanatsal kimliğinin gelişiminde etkili olduğu bilinmektedir. Toplumun yapısını ve kültürünü oluşturan pek çok faktörün yönlendirdiği sanatçının yapıtı, toplum-sanatçı ilişkisinin somut bir göstergesidir. Ayrıca yapıtın ait olduğu “okul” ya da “üslup” bilgileri resmin analizini yapabilmeye kolaylık sağlamaktadır. Dönem ya da üslup özelliği dışında sanatçının özgün tavrı, sanata ve tekniğe kazandırdığı yenilikler yeni biçimlendirmelerin şekillenmesinde ya da benzer değerlerin kullanılmasında önemli olmaktadır.

Sanatçı;

Sanatçının izleyici ile eseri arasında iletişimin kurulmasında nasıl bir yol izlediği cevaplarının bulunmasında sanatçı kimliğinin bilinmesi önemlidir. Eserin sanatçısının kim olduğu, estetik yaklaşımı, savunduğu doğrular sistemi, aktarma ya da anlatma kaygısı ve sanatı hangi açıdan ele aldığı bilgisi o yapıtın analizinde temel bilgilere sahip olunmasında önemli olmaktadır. Sanatçının konu seçimi, tekniği, yenilikçi ya da gelenekçi tavrı kişisel beğenileri, inanışı, politik duruşu, bilimsel yaklaşımı ve bunların resmin alt yapısını nasıl etkilediği üst yapının incelenbilmesinde yol gösterici bir özelliğe sahiptir.

Plastik Analiz;

Bir yapıtın plastik analizi için o yapıtın sahip olduğu plastik değerlerin neler olduğuna bakmak gerekmektedir. Bunlar, kompozisyonun türünü belirleyen ve kurgusunu oluşturan elemanlar bütünüdür. Bu elemanlar;

- yüzeyin çizgisel organizasyonunu belirleyen ve elemanların yüzeyde okunurluk sırasını gösteren yön ögesi,
- bunların bir araya gelişlerini belirleyen ve görünümlerin zihinde ve izleyicinin gözünde kabul edilebilirliğini sağlayan denge,
- biçimlerin yorumunda ve resimsel mekanın oluşumunda etkili olan renk ve ışık,
- figür ya da nesnelerin inşasında görünürlük kazanan form algısının yapısı,

Kısacası, resmin tüm öğelerinin estetik bir değer olarak bir araya gelişlerini belirleyen ilkelerle olan ortaklığı ve bunun sonucunda izleyicinin resimle karşı karşıya geldiğinde aldığı mesaj ya da duygulanımdır. Resmin anlamını vurgulamak ve konuya açıklık getirmek için plastik elemanlarının ve ilkelerinin koordineli bir biçimde nasıl bir senteze ulaştığı bilgisi önemlidir.

Kompozisyon;

Kompozisyon türü, kompozisyonun açık ya da kapalı kompozisyon olup olmadığının cevabını vermektedir. Sanatçının açık kompozisyon kuruluşunu tercih etmesi, olay örgüsünün resmin kadrajının dışında devamlılığını sağlayarak, kompozisyonun izleyicinin zihninde tamamlamasına izin veren bir esnekliğe sahiptir. Kapalı kompozisyon tercihi ise, izleyiciye tüm elemanların yüzey içerisinde bitmiş olarak hazır verilmiş olduğu, süprizlere yer vermeyen, sonlandırılmış bir kesinlik içermektedir.

Kurgu;

Genellikle yüzeyin çizgisel organizasyonu ile belirlenen kurgu kompozisyonun düzenini belirlemektedir. Genellikle anlatılmak istenen olay örgüsünün ya da imgelerin yüzeyde bir araya gelirken oluşturdukları geometrik biçim olarak tanımlanabilir. Sanatçının tercihine bağlı olarak belli bir düzen içinde olmayan kompozisyon elemanları ise, dağınık kompozisyon olarak tanımlanmaktadır. Resmin kurgusu, kompozisyon şemasını belirleyen temel figür veya nesnelerin üçgen, kare, daire, gibi geometrik biçim temelinde gruplanarak bir araya geldiğini düzeni ifade etmektedir.

Yüzeyin çizgisel organizasyonu;

Yön ögesi, bir kompozisyonun yol haritasıdır. Kompozisyonun kuruluş aşamasında sanatçı tarafından göz önünde bulundurulmuş ve bakan tarafından var olduğu düşünülen bu yönler izleyiciye doğrudan verilmez. Var olduğu kabul edilen bu yönler, sanatçının öncelik sırasına göre izleyiciye göstermek istediği, kompozisyondaki olay örgüsünün ve biçimlerin okunma sırasını belirleyen yerleştirilme düzenini işaret etmektedir. Ana yön üzerinde bulunan biçim ya da biçimler izleyicinin ilk önce görmesi istenendir. Ara yönler ise; ikincil, üçüncül gibi sıralamalarla görülmesi istenen biçim ya da biçimlerin kompozisyonda aldığı yeri belirlemektedir. Sanatçı izleyicinin ilk okuması gereken biçimi ya da ona bağlı olan biçimleri öncelikli olarak ana yön üzerine konumlandırır. Diğer elemanlar ise kompozisyonun dengesini sağlayan ara yönler üzerinde yer almaktadır. Genellikle kompozisyonda bir ana yön ona paralel olan ara yönler ve ana yönü dengeleyen zıt yönde yer alan diğer ara yönler bulunmaktadır. Bu yönler; dikey, yatay, diyagonal olmak üzere üç temel grupta yer almaktadır. Burada sanatçının önemle üzerinde durduğu nokta, ana yönü dengelemek için ara yönleri zıtlık ilkesi temelinde kullanmasıdır.

Denge;

Görsel anlatımda denge, zıtlık ilişkileri temelinde var olmaktadır ve bu zıtlık ilişkileri tüm öğeler için geçerlidir. Doğanın düzeninde ve yaşamın temelinde var olan denge kavramı, görsel anlatımda da bir ilke olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanatçı, yapıtını organize ederken kompozisyondaki dengeyi simetrik denge, hareketli simetri, asimetric denge, radyal denge ve kristalize denge gibi denge türlerinden herhangi birini tercih ederek gerçekleştirmektedir. Burada amaç, bakılan alanın izleyicinin ilgisini çekerek görünümün zihindeki yansımada bir

kargaşa yaşanmadan tüm yüzeyin eşit olarak okunabilirliğini sağlayarak bakışların tüm yüzeyde dolaştırılmasıdır.

Form;

Sanatçının kompozisyonda kullanmış olduğu formlar, anlatım yöntemi tercihine göre açık form ya da kapalı form olarak çeşitlilik göstermektedir. Rönesans'ta işlevsel yönünün ağırlık kazandığı görsel anlatım, gerçeğin aktarılmasına yönelik çizgisel deseni ön plana çıkartarak formların kapalı bir yapıyla izleyiciye hazır olarak verilmesini gerektirmiştir. Maniyerist dönemde anlatımın içe dönük bir yapı kazanmasıyla birlikte duyguyu ön plana çıkartan mistik anlatım, konturların kalkmasıyla formların yumuşamasına ve netliğinin (bitmiş/tamamlanmış) azalarak yeni bir biçim almasına sebep olmuştur. Barok dönemde ise, kullanılan yapay ışığının etkileri sonucu formlar kapalı ve net görünürlüğünü çoğu zaman yitirerek (bitmemiş/tamamlanmamış) planlarla oluşan ve izleyiciye hazır verilmeyip zihinde tamamlanmasına olanak veren açık formlara dönüştürülmüştür.

Renk;

Renk ögesi, anlatımı etkili kılan ve içerisinde hem fizyolojik hem de psikolojik etkileri barından önemli bir unsurdur. Renk kullanımı ve armoni seçimi, yakın renk uyumu, karşıt renk uyumu, yalın renk uyumu ve renksizlik etkileri veren nötr renk ilişkileri ile şekillenmektedir. Resimdeki armoni tercihi konu, anlatım veya verilmek istenen mesaja göre sanatçı tarafından genellikle içeriği yönlendiren bir tercihle belirlenmektedir. Resmin armonisindeki uyum ise yakın renk uyumu ve uzak renk uyumu grupları olarak belirlenir. Yakın renk uyumu; bir birine komşu olan, yumuşak geçişleri içeren ve psikolojik olarak sakin izlenimler veren bir etkiye sahiptir. Uzak renk uyumu ise karşıt renkler ve birbirinde uzak konumda yer alan ve psikolojik olarak dinamik, etki alanı güçlü ve duyguları tetikleyen izlenimlere sahiptir. Zıt renkler uyumu tanımıyla ifade edilen bu skalalar, yalın renk zıtlığı, tamamlayıcı renk zıtlığı, açık-koyu renk zıtlığı, sıcak-soğuk renk zıtlığı, kalite/değer zıtlığı, , miktar zıtlığı prensipleri ile izleyicinin ilgisini dinamik tutmak ve gözde renk dengesini sağlamak için vurgu oluşturmaktadır.

Işık;

Işık, ikonografik-tanrısal ışık, doğal ışık, yapay ışık, idealize ışık, rengin kendi ışığı gibi ifadelerle tanımlarla çeşitlilik göstermektedir. Sanatçı tarafından genellikle anlatımı güçlü kılmak, vurguyu güçlendirmek ve içeriği desteklemek adına tercih edilen diğer bir öğedir. Rönesans'ta keşfedilen resmin ışığı önceleri ilahi ışık kavramıyla tanrıyı ve tanrısal olanı (çoğunlukla altın varak ve sarı) ön plana çıkartan bir yapıya sahipken daha sonraları dağınık bir düzende çoğunlukla genele yayılan yaygın gün ışığına dönüşmüştür. Sanatçının kullandığı bu tanrısal ışık daha çok İsa ve Meryem figürünün özellikle portrelerinde tanrısal olanı, saflığı, iyiliği, yüceliği vurgulamak için kullanılmıştır. Fizik kuramına göre doğal ışığa yönelik ışık

kullanımı ise kompozisyonda yaygın bir aydınlık alan verirken daha çok atmosferik etkileri içinde barındırmaktadır. Resimde gün ışığını kullanmayı tercih eden sanatçı aynı zamanda kendi belirlediği alanlarda vurgu için açık-koyu etkileri güçlendirerek idealize edilmiş bir ışık da kullanabilmektedir. Bu örnekler Rönesans dönemi resimlerinde ve sonrasında görülebilmektedir. Maniyerist dönemde sanatçının tercih etmiş olduğu ışık, gerçek zamanın ve çoğunlukla güneş ışığının ötesinde içe dönük bir duygu durumunu ifade eden atmosferik etkilerle idealize edilmiş bir ışık kavramına dönüşerek daha çok figürlerin/biçimlerin kendi içinden dışarı yansıyan bir yapıya bürünmüştür. Barok dönemde ise resimde ışık öğesinin kullanımı, çoğunlukla tek kaynaktan yapay aydınlatma kullanılarak resmin belli elemanlarının görünürlüğünü arttırmak yönünde bir araç olarak kullanılmıştır. Barok resmin yapay ışığı bazen bir mum ışığı bazen bir lamba ışığı bazen de kaynağı bilinmeyen ve yaygın olmayan hatta focus olarak tanımlanabilecek bir ışık olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mekan;

Rönesans dönemi öncesinde perspektifin keşfedilmemiş olması resimlerde herhangi bir mekan kaygısı yaratmamış, daha çok yüzey etkileri veren bir düzenlemeyle şekillenmiştir. Rönesans'la birlikte çizgisel perspektifin keşfi ve ardından Yüksek Rönesans'la birlikte hava perspektifinin resme kazandırılması resimsel mekanların oluşumunda katkılar sağlamış, sanatçının kompozisyondaki derinlik etkilerini elde etmek için alternatifleri artmıştır. Teknik olanaklar ve doğa gözlemi, resimlerin mekanlarının zenginleşmesine, kompozisyonlardaki elemanter ilişkilerin kurulabilmesinde, yeni alanların yaratılmasında ve izleyiciye yeni açılımlar sağlanmasında önemli bir görev üstlenmiştir. Dış mekanda ele alınmış konular doğanın etüt edilmesinde, iç mekanda anlatılmış olan konular bulunduğu mekanın tasviriyle çeşitlenmiştir. 20.yy soyut sanatın resminde mekan ise tanımsız soyut bir boşluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Resmin uzamını oluşturan mekan, içeriğin güçlenmesini ve anlatımın istenen boyutta desteklenmesini sağlarken yüzey ya da derinlik algısı oluşmasında da önemli bir yer tutmaktadır.

Hareket;

Resimdeki hareket unsuru, sanatçının tercihi göre olay örgüsünün veya durum tespitinin aktarılmasına yardımcı olan bir öğedir. Kompozisyondaki hareketlilik, biçimlere yüklenen anlamla birlikte anlatım tekniği, ışık kullanımı, form yorumu ya da tuşelerin kullanımıyla gerçekleşmektedir. Hareketli kompozisyonlarda, izleyici resme baktığında olay anının bir an öncesini ya da bir an sonrasını algılayabilmektedir. Durağan bir kompozisyonda ise, dondurulmuş bir anın izlerini veren, zaman boyutunu ortadan kaldıran, öncesiz ve sonrasız bir görünüm oluşmaktadır. Sanatçının hareketli ya da durağan kompozisyon tercihi, estetik tercihiyle bağlı olarak aktarmak istediği durumu ya da vermek istediği mesajı nasıl bütünleştireceğiyle ilgilidir. Örneğin; Rönesans ve öncesinde zaman kavramı irdelenmemiş olup, tanrısal olanın görselleştirilmesi hareketsiz görünümle öncesiz ve sonrasızlık kavramını işaret etmiştir. Maniyerist dönemle birlikte hareketli kompozisyonların görülmeye

başlaması Barok resim anlayışında güçlenerek olay anını vurgulamanın önemiyle kompozisyonlardaki hareketlilik artmıştır.